

ASPECTE ETNOGRAFICE PRIVIND AGRICULTURA JUDEȚULUI BOTOȘANI, PREZENTE ÎN LUCRAREA „AGRICULTURA ROMÂNĂ DIN JUDEȚUL DOROHOIU“ DE ION IONESCU DE LA BRAD

MARIA BUNEA

În comunicarea de față ne propunem să scoatem în evidență elementele și aspectele etnografice consemnate de Ion Ionescu de la Brad în lucrarea „Agricultura română din județul Dorohoi“, tipărită la București în anul 1866.

Prin elemente și aspecte etnografice înțelegem, descrieri de așezări, locuințe, ocupații, elemente sumare de port popular, obiceiuri, așezăminte de cultură.

Lucrarea lui Ion Ionescu de la Brad pune accent pe problemele privind ocupațiile populației din zona amintită, autorul fiind inspector general de agricultură și-a propus să studieze problemele agricole legate de fiecare județ în parte.

Realizarea celor 32 de volume, potrivit numărului de județe, urmau să dea o privire generală asupra situației agriculturii române din a doua jumătate a secolului trecut.

Autorul prezintă din introducere scopul lucrării : ocupînd funcția de inspector în departamentul agriculturii, a dorit să atragă atenția, prin analiza ce o făcea, asupra situației agriculturii, scopul mărturisit fiind îmbunătățirea agriculturii din această parte a țării.

„Pornitu din simțimentului împlinirii datoriei, amu pusu mîna cu toată inima pe ocasiunea ce mi s-o presintatu de a face și în patria noastră investigațiuni agricoli ca cele ce amu făcutu în streinătate“¹.

Pentru realizarea acestui deziderat, autorul mărturisește că : „am fost silit a merge din sat în sat și a observa pretutindenea și pămîntul și oamenii și mijloacele lor de exploatare și de existență și de ciștiguri“.

Pentru a scoate în evidență elementele etnografice prezente în lucrare, care nu sînt foarte numeroase, dar unele prețioase, am procedat la extragerea elementelor etnografice referitoare la așezări, ocupații, artă populară, obiceiuri.

1 Ion Ionescu, Agricultura română din județul Dorohoi, București, Imprimeria statului, 1866, pag. 1.

Lucrarea lui Ion Ionescu de la Brad cuprinde mai multe capitole cu privire la teritoriul, ocupația, populație, climă, comerț, industrie.

Constată prin cifre că cea mai mare parte din populația județului se ocupă cu agricultura :

„Munca agricolă este aici atât de profitabilă cît numai cu dînsa oame-nii dobîndesc atît produsele tuturor celorlalte industrii, dintre care cele mai multe nici nu există în județ, dar și un trai mai bun“².

Autorul observă că după promulgarea legii electorale de la 14 august 1864, s-au schimbat relațiile dintre muncitori și proprietarii pămîntului.

Practicarea sistemului de cultură trienal sau în trei hotare e atestată documentar încă din secolul XIV, cînd o parte din terenul agricol era semănat cu cereale de toamnă, altă parte cu cereale de primăvară, iar a treia era lăsată în pîrlog.

„Și în această vreme rămîne dominant sistemul de cultură bienal sau în două hotare, potrivit căruia o parte a pămîntului era semănat un an, iar în al doilea era lăsat să se odihnească“³.

În lucrarea analizată se menționează faptul că întinderea pentru cultura mică era de doi și jumătate la cinci fălci pînă la zece fălci, pentru cea mijlocie de la 10 la 100 fălci, pentru cea mare de la 100 fălci în sus.

Dacă pînă în anul 1864, clăcașii erau cei care munceau pămînturile moșiilor, după această dată, notează autorul „antreprenorii industriei agricole și-au format plugurile lor și nu mai au nevoie de munca clăcașilor“⁴.

Plugăria cu tot folosul ce îl aducea, întîlnia obstacole nu atît datorită numărului scăzut al muncitorilor, cît mai ales datorită faptului că producătorii nu aveau tîrguri de desfacere și produsele rămîneau nevîndute 2—3 ani.

Cei care nu puteau aștepta urcarea prețurilor, își prefăceau grînele în rachiul, produs ușor de transportat : „prefacerea produselor plugăriei în rachiul permite a se putea îngrășa și boii de negoț care se exportă în Austria și care formează o ramură importantă a agriculturii județului“⁵.

Ion Ionescu de la Brad, observă numărul mare de velnițe răspîndite pe tot teritoriul județului : de exemplu la Ibănești o velniță mare a prefăcut în rachiul produsele moșiei.

În afară de boii care se îngrășau în velnițe, autorul lucrării consemnează, creșterea și înmulțirea vitelor în plasele de la cîmpie, mai puțin locuite, de exemplu în plasa Prutului de sus, a Prutului de jos, a Bașeului.

În plasa Coșula, oamenii aveau vite frumoase, rasa fiind frumoasă și mare.

2 Op. cit., p. XI.

3 Op. cit., p. 127.

4 Op. cit., p. 133.

5 Op. cit., p. 173.

Una din ocupațiile consemnate de autorul cărții în analiza de amănunt ce o face diferitelor sate din plasele județului, este păstoritul.

În plasa Coșula, pământul era fertil, permițând exercitarea acestei indeletniciri.

Creșterea și înmulțirea oilor merinoase la Trestiana este consemnată astfel :

„Iarna se țin în grajduri, înadins făcute de piatră și acoperite cu șândrila și acolo se hrănesc cu paie și cu fin“⁶.

Din laptele oilor sătenii făceau cașcaval și brinză zburată și în continuare, Ion Ionescu de la Brad va prezenta metodele prin care se obțineau aceste două produse.

Reproducem mai jos :

„Cașcavalul se face punând cheag în lapte, strângând cașul și punându-l să se usuce. După ce s-a zvîntat 3—4 zile, cașul se taie în felii subțiri și se pune la muiat, după care se frământă și se pune în tipar, apoi se scoate și se tescuiește“⁷.

Brînză zburată ce cuprindea în ea caș și urdă, este mai dulce decît brînză ordinară, în care se află doar cașul.

Mulțimea cultivatorilor, arată autorul, obține brînză ordinară și urdă. Numai cei cu puteri fac brînză zburată.

Lîna oilor se vinde la negustorii ce o duc în Austria și pe lîngă acest aspect, nu scapă observatorul, semnalarea prezenței textilelor de interior, a covoarelor de lînă „lucrarea lînei, vâpsitul și țesutul ei“.

Covoarele sînt — notează Ion Ionescu — „de o acurateță în desen, de o vioitate în colorit și de o fineță, care face pe observator să întrebe din ce fabrică sunt ieșite?“

Arată în continuare, că femeile torc lîna și fac nu numai obiecte de îmbrăcăminte, ițari și sumane, dar și scoarțe și lăicere, scoțînd în evidență, arta din zona analizată.

„Ele — femeile — se duc de culeg de pe cîmp plantele tinctoriale și apoi cu dinsele vâpsesc lîna dîndu-i fel de fel de culori“⁸.

Semnaleză prezența producerii unei pînze subțiri de lînă pe care femeile o vopsesc confecționînd fuste.

În privința țesăturilor de lînă, ținutul se deosebește nu numai prin scoarțele și lăicerele frumoase, confecționate în gospodărie, dar și prin covoarele de preț, confecționate manual, care conservă tradițiile artistice moștenite.

Ion Ionescu de la Brad prezintă în lucrare cîteva aspecte legate de locuință, de interiorul acesteia.

Femeile, în general, sînt harnice, cu torsul, adică cu țesutul, cu livada, cu stupii, cu văcușoarele, ține casa și o ține atît de bine, atît de

6 Op. cit., p. 362.

7 Idem, p. 499.

8 Idem, p. 248.

îndestulată, atât de frumos îmbrăcată cât simte cineva o plăcere să stea întrînsa“⁹.

La Zvoriștea rămîne uimit de frumusețea și durabilitatea acareturilor, toate fiind de piatră, acoperite cu șindrilă și ținute în cea mai bună stare.

La Cristinești, arată autorul, casele sînt frumoase, comode, spațioase, îngrădite bine și înconjurate cu livezi cu pomi roditori. Multe locuințe au patru camere, podite cu scîndură și acoperite cu șindrilă.

Consemnează existența unor săteni care avînd casele pe costișă, s-au întins cu împrejmuirile lor pînă la pîriu și și-au făcut astfel heleștee cu pește.

Împrejurul caselor semnalează existența livezilor cu pruni și cu alte poame.

Prunele se usucă în lozniță, ce este făcută din nuiele și este așezată deasupra unei gropi în pămînt, în care se face focul, afumînd fructele.

În mai toate satele, subliniază prezența stupilor care aduc venituri însemnate.

Ion Ionescu de la Brad, prezintă instrumentarul agricol :

Plugul este acel gros cu roate și tras de 6—8 boi.

Semnalează apoi existența grapei cu spini, rareori înlocuită cu grapa cu dinți de fier, sau de lemn, folosită la semănături.

Documentul citat ne dezvăluie în continuare, un alt aspect important al cultivării pămîntului în trecut.

Sistemul tradițional vechi, cel mai folosit era sistemul plurienal, adică pămîntul de țarină, se cultiva mai mulți ani, pînă cînd sărăcea, după care se lăsa să se înțelească, să se refacă.

„Pămînturile obosite de producere și învechite se înnoesc prin abandonarea lor în toloacă sau pîrloagă“¹⁰.

Cu toate acestea, se menționează în continuare, în unele sate, oamenii au simțit nevoia de a îmbunătăți pămîntul, fără a-l lăsa să se mai odihnească.

Din numeroasele exemple date, extragem unul referitor la Hudești :

Autorul constată că : „moșia fiind mare, locurile învechite se lasă să se îmbunătățească prin repaos și în locul lor se iau în cultură altele, noi, care se cultivă pînă se învechesc ; și apoi iarăși se lasă, schimbîndu-se astfel ocurile cele vechi, cu cele noi“¹¹.

În satele unde se cultiva mai multă secară, orz, ovăz, „păpușoi“, țărăni coboară în stepa Jijiei, arendînd pămînturi bune, plătind cîte doi trei galbeni „falcea“ de țarină pe an, cultivîndu-le pe acestea cu păpușoi.

Datorită climei, arată autorul, destul de aspră și de nestatornică, în această parte de sus a țării, agricultura din zonă suferă modificări :

9 Op. cit., p. 134.

10 Op. cit., p. 135.

11 Idem, p. 332.

„Via se cultivă foarte puțină, abia sunt 143 de vie în tot județul și vinul, în genere, este acru și nu ține mult“¹².

Plugăria județului se face pe 48,460 fâlcii, din o întindere totală de 182,081 fâlcii; se trage concluzia că întinderea pământului afectat plugăriei, era de aproape 4 ori mai mic, decît cel lăsat păstoriei.

Porumbul ocupa cea mai mare parte din întinderea de pământ, 40%, apoi grîul 24%, secara 20%, orz 14%, hrișcă 11%, mei 6 și jumătate la sută.

Porumbul era rînduit în sistemul trienal, urmînd grîul de toamnă.

Secara și orzul se cultivau mai mult pentru a se preface în rachiuri.

Ion Ionescu de la Brad, acordă în lucrarea sa un spațiu larg aspectelor legate de îmbunătățirea agriculturii din această zonă și cînd subliniem acest aspect ne referim la propunerea sa, după ce semnalează la Pomirla școala comunală, de a se ridica acolo o școală profesională, de agricultură practică, cu o mică fermă model, în vederea dobîndirii de cunoștințe folositoare în domeniu.

De asemenea subliniază faptul că :

„Introducerea uneltelor și mașinilor agricole are să aibă o înriurire salutară asupra îmbunătățirii culturii plantelor. O grapă bună amănunțind bulgării, înfoid ogoarele va permite semințelor a cădea în pământul cel mai bine pregătit pentru reușita lor. Sapa de cal va putea înlocui prașitul dinții al păpușoiului și rarița prașitul de al doilea cu aceste două mașini se va face o economie considerabilă în cheltuielile de producere“¹³.

Deci dintre unelte este menționată sapa de cal, rarița iar dintre practicile adoptate în perioada întreținerii culturilor au fost muncile în dijmă sau în parte, pentru prașit și cules.

Munca în agricultură nu poate avea rezultate bune fără instrumente și mașini agricole; obiectiv, autorul arată că din acest punct de vedere în ținutul analizat sînt semnalate un număr relativ mic de mașini agricole.

Predomină plugul cu roate trase de 4—6 boi (amintit), grapa care mai mult mătură suprafața ogorului, decît sfarmă bulgării, carul primitiv, bătutul porumbului cu ciomege, treeratul grîului cu cai, curățatul lui cu lopata și cu vîntul.

Sînt consemnate și unele progrese pentru că, arată Ion Ionescu de la Brad : „de la unelte și de la mecanică agricolă trebuie să se înceapă facerea progreselor în agricultura noastră“¹⁴.

În acest sens, de exemplu, rarița de la Zvoriștea, unde altfel există și un atelier de construcții și reparații agricole, care a obținut la Iași, la concursul de pluguri, locul I și medalia de argint.

Lucrarea lui Ion Ionescu de la Brad, prin informația ce o prezintă, este o contribuție valoroasă privind agricultura ținutului, iar aspectele etnografice semnalate, scot în evidență particularități ale acestei zone.

21 Op. cit., p. 332.

13 Op. cit., p. 464.

14 Idem, p. 197.

Résumé

Cet exposé met en évidence une partie des aspects ethnographiques présentées dans l'ouvrage „L'agriculture roumaine du département de Dorohoi“, Bucarest, 1866, par Ion Ionescu de la Brad.

L'auteur nous donne par cet ouvrage une vision générale sur la situation de l'agriculture de cette contrée, il suggère, en même temps, des moyens pour l'améliorer.

Il y a dans cet ouvrage des descriptions des habitats, des logements, nous trouvons aussi la présentation des occupations, des éléments du port populaire, des coutumes, des établissements de culture.

Les informations contenues déterminent la contribution précieuse de cet ouvrage en ce qui concerne l'agriculture de la région, surtout par les aspects particuliers.